

УДК 342.1

С.В. Осауленко,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ПОДАЛЬШОГО УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ ОБ'ЄДНАННЯ У ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті автор проаналізувала конституції таких країн, як Республіка Естонія, Латвійська Республіка, Литовська Республіка у частині регламентації права на свободу об'єднання в політичні партії. На підставі розгляду відповідних положень резюмовано: а) виходячи з елементів досліджуваного конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії, в конституціях обраних для аналізу країн найбільше уваги приділяється власне політичним партіям як об'єктам цього права; б) потім за частотою згадки про них у нормах основних законів слід розмістити суб'єктів цього права; в) змісту досліджуваного суб'єктивного права приділяється найменша увага при здійсненні його конституційної регламентації. Також сформульовано конкретні рекомендації щодо можливого подальшого удосконалення тексту Основного Закону України.

Ключові слова: політичні партії, право на об'єднання у політичні партії, свобода об'єднань, свобода асоціацій, об'єднання громадян.

Актуальність теми дослідження. З точки зору можливостей удосконалення норм Конституції України у частині конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії, доцільно дослідити практику регламентації цього права в Основних Законах інших держав. Особливий інтерес представляє досвід країн, які можна поділити на дві групи.

До першої групи слід віднести ті країни, які разом з Україною колись входили до складу СРСР на правах союзних республік — суб'єктів федерації (наприклад, Азербайджанська Республіка, Грузія, Республіка Молдова).

До другої групи слід віднести країни — члени ЄС (наприклад, Болгарія, Угорщина, Чехія).

Очевидно, що деякі країни належатимуть до обох груп одночасно. Вони представляють найбільший інтерес для України як такі, що вже здійснили успішний транзит від тоталітарного минулого до демократичних цінностей ЄС. До числа таких країн належать Республіка Естонія, Латвійська Республіка, Литовська Республіка.

Ступінь дослідження проблеми. На сучасному етапі з точки зору дослідження конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії в Україні питання порівняльного аналізу відповідних норм Конституції України та основних законів вказаних держав поки що не розглядались. Загальні питання, пов'язані з оглядом цих конституцій, можна знайти переважно у статтях українських фахівців

з конституційного права (див.: [1; 2]). Також слід відмітити дисертаційне дослідження В.В. Черничка на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Конституційне право на об'єднання у політичні партії в Україні та країнах ЄС: порівняльно-правовий аналіз» (м. Ужгород, 2016 р.).

Метою статті є проаналізувати Конституції таких країн, як Республіка Естонія, Латвійська Республіка, Литовська Республіка у частині регламентації права на свободу об'єднання в політичні партії, та сформулювати висновки і пропозиції для подальшого удосконалення Основного Закону України.

Виклад основного матеріалу. Конституція (Основний Закон) Естонської Республіки 1992 р. є одною з найбільш лаконічних конституцій з числа аналізованих з точки зору досліджуваного суб'єктивного права. У ній взагалі немає згадок про політичні партії не у контексті прав людини. У контексті прав людини конституцієдавець звертається до рівності як до цінності, а також в рамках такої цінності, як свобода, гарантує свободу асоціацій, у т.ч. у політичні партії.

Так, стаття 12 Конституції (Основного Закону) Естонської Республіки передбачає, що «всі рівні перед законом. Ніхто не може бути підданий дискримінації через свою національну і расову приналежність, колір шкіри, стать, мову, походження, віросповідання, політичні чи інші переконання, а також майнове і соціальне положення або за іншими обставинами» [3]. А стаття 48 містить положення, відповідно до яких «кожен має право вступати в некомерційні товариства та спілки. У партіях можуть перебувати тільки громадяни Естонії. Для створення товариств і спілок, що

мають в своєму розпорядженні зброю, а також воєнізованих товариств і спілок, які практикують військову підготовку, необхідний попередній дозвіл, умови і порядок видачі якого встановлюються законом. Забороняються товариства, спілки та партії, цілі або діяльність яких спрямована на насильницьку зміну конституційного ладу Естонії або іншим чином вступають в протиріччя з законом, що встановлює кримінальну відповідальність. Тільки суд вправі припинити або призупинити діяльність товариства, спілки або партії за вчинення правопорушення, а також накладати на них штраф» [3]. Варто зауважити, що з точки зору змісту та юридичної техніки навряд чи доцільно запозичувати якісь положення Конституції (Основного Закону) Естонської Республіки для подальшого удосконалення тексту Конституції України 1996 р.

Конституція Литовської Республіки 1992 р. приділяє досліджуваному праву у цілому та політичним партіям як його об'єктам зокрема значно більше уваги. І це при тому, що коли традиційно проголошується така цінність, як рівність, політичні партії, політичні переконання, політичні погляди тощо не згадуються:

«Стаття 29.

Перед законом, судом та іншими державними інститутами чи посадовими особами всі люди рівні.

Не допускаються обмеження прав людини і надання їй привілеїв залежно від її статі, раси, національності, мови, походження, соціального становища, віросповідання, переконань чи поглядів» [4].

Досліджуване суб'єктивне право закріплюється у статті 35 шляхом застосування наступних положень:

«Громадянам гарантується право на вільне об'єднання в товариства,

політичні партії та асоціації, якщо їхні цілі і діяльність не суперечать Конституції та законам.

Ніхто не може бути приневолений до членства в будь-якому товаристві, політичній партії чи асоціації.

Створення та діяльність політичних партій, інших політичних та громадських організацій регламентується законом» [4].

Статті 29 та 35 не представляють інтересу з точки зору запозичення їхніх положень для подальшого удосконалення конституційної регламентації досліджуваного суб'єктивного права в Україні. Заслужує на підтримку та рецепцію відокремлення положень про професійні спілки в окрему статтю та її розміщення не у групі статей з особистими правами, а у групі статей, що регламентують соціальні права. Мається на увазі стаття 50, відповідно до якої:

«Професійні спілки створюються вільно і діють самостійно.

Вони захищають професійні, соціально-економічні права та інтереси працівників.

Усі професійні спілки мають рівні права» [4].

Однак, професійні спілки не є предметом нашого дослідження.

Повертаючись до конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії, слід відмітити ще дві статті Конституції Литовської Республіки.

По-перше, статтю 44, відповідно до якої «Цензура засобів масової інформації забороняється. Держава, політичні партії, політичні та громадські організації, інші інституції або особи не можуть монополізувати засоби масової інформації» [4]. У такий спосіб, з урахуванням тоталітарного минулого, здійснюється захист такої конституційної цінності, як свобода, у контексті свободи слова.

По-друге, статтю 83, згідно з якою Глава держави — Президент Республіки «не може бути членом Сейму, не може обіймати ніякі інші посади та отримувати інший оклад, за винятком встановленого Президентові Республіки окладу та плати за творчу діяльність. Особа, обрана Президентом Республіки, повинна припинити свою діяльність у політичних партіях та організаціях до початку нової компанії виборів Президента Республіки» [4].

Подібна норма міститься в Основних Законах і інших країн, наприклад, у Конституції Республіки Болгарія. Варто зауважити, що політична нейтральність Глави держави є важливою та бажаною у випадку зміни форми правління в Україні зі змішаної на парламентську республіку. У порівнянні з Конституцією Республіки Болгарія, в аналізованій конституції положення про політичну нейтральність Глави держави є більш емним та оптимальним для перспективної рецепції.

Конституція Латвійської Республіки 1922 р. є одною з найстаріших в Європі та одною з найцікавіших, коли йдеться про регламентацію досліджуваного права у цілому та політичних партій як об'єктів досліджуваного права зокрема.

По-перше, у Конституції Латвійської Республіки дуже лаконічно врегламентовано досліджуване право, а саме:

«102. Кожен має право вступати в товариства, політичні партії та інші громадські організації» [5].

Ознайомлення з подальшими статтями Конституції свідчить про те, що це право не є абсолютним та може бути обмежено:

«116. Права особистості, визначені статтями дев'яносто сьомою, дев'яносто восьмою, сотою, сто другою, сто

третьою, сто шостою і сто восьмою Конституції, можуть бути обмежені в передбачених законом випадках для захисту прав інших людей, демократичного устрою держави, безпеки суспільства, добробуту і моральності. На підставі зазначених у цій статті умов може бути обмежено також і поширення релігійних переконань» [5].

Слід визнати такий підхід до обмеження конституційних прав дуже вдалим, адже він робить текст Основного Закону більш компактним. Навряд чи доцільно наразі вносити відповідні зміни до Конституції України 1996 р., адже це торкнеться не тільки статті 36, яка регламентує досліджуване право, але й інших статей Розділу II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Але у випадку проектування нової редакції Конституції або системного оновлення змісту Розділу II такий підхід з точки зору юридичної техніки може стати у нагоді.

По-друге, в Конституції Латвійської Республіки зазначено:

«101. Кожен громадянин Латвії має право в передбаченому законом вигляді брати участь у державній діяльності і діяльності самоврядувань, а також на служити на державній службі.

Самоврядування вибирають повноправні громадяни Латвії і громадяни Європейського Союзу, які постійно проживають в Латвії. Кожен грома-

дянин Європейського Союзу, який постійно проживає в Латвії, має право в передбаченому законом вигляді брати участь в діяльності самоврядувань. Робочою мовою самоврядувань є латиська мова» [5].

З точки зору євроінтеграційних прагнень України такий підхід до активного виборчого права, який передбачає допуск громадян обмеженого членством в Європейському Союзі кола країн до виборів в органи місцевого самоврядування, є перспективним та прогресивним. Але для його впровадження в Україні необхідно ратифікувати Конвенцію про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 р. [6]. Водночас це надасть громадянам інших країн – членів Європейського Союзу і свободу асоціацій на місцевому рівні (відповідно до ст. 3 Конвенції 1992 р.).

Висновок. Резюмуючи слід зазначити, що, виходячи з елементів досліджуваного конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії, в конституціях обраних для аналізу країн найбільше уваги приділяється власне політичним партіям як об'єктам цього права. Потім за частотою згадки про них у нормах основних законів слід розмістити суб'єктів цього права, а змісту досліджуваного суб'єктивного права приділяється найменша увага при здійсненні його конституційної регламентації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мішина Н.В. Європеїзація конституційного права України: проблеми і перспективи. *Публічне право*. 2011. № 3. С. 12-20.
2. Мішина Н.В. Громадські організації і неурядові організації: термінологічне порівняння. *Юридичний вісник*. 2010. № 4. С. 32-36.
3. Конституція (Основной Закон) Эстонской Республики 1992 г. URL: <https://v1.juristaitab.ee/> (дата звернення: 20.03.2018).
4. Конституція Литовської Республіки 1992 р. URL: http://lib.rada.gov.ua/LibRada/static/LIBRARY/catalog/law/lit_konst1.htm (дата звернення: 20.03.2018).

5. Конституція Латвійської Республіки 1922 г. URL: <https://www.president.lv/gu/latviiskaya-respublika/konstituciya-latvii> (дата звернення: 20.03.2018).

6. Конвенцію про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_318 (дата звернення: 20.03.2018).

Осауленко С.В.

К вопросу дальнейшего усовершенствования конституционной регламентации права на свободу объединения в политические партии в Украине.

Аннотация. В статье автор проанализировала конституции таких стран, как Республика Эстония, Латвийская Республика, Литовская Республика в части регламентации права на свободу объединения в политические партии. На основании рассмотрения соответствующих положений, резюмировано: а) исходя из элементов исследуемого конституционного права на свободу объединения в политические партии, в конституциях избранных для анализа стран больше внимания уделяется собственно политическим партиям как объектам этого права; б) затем по частоте упоминания о них в нормах основных законов следует разместить субъектов этого права; в) содержанию исследуемого субъективного права уделяется наименьшее внимание при осуществлении его конституционной регламентации. Также сформулированы конкретные рекомендации по возможному дальнейшему совершенствованию текста Основного Закона Украины.

Ключевые слова: политические партии, право на объединение в политические партии, свобода объединений, свобода ассоциаций, объединения граждан.

S. Osaulenko

Further Improvements of the Freedom of Association in Political Parties' Constitutional Regulation.

Summary. In the article, the author has set out to analyze the constitutions of countries such as the Republic of Estonia, the Republic of Latvia, and the Republic of Lithuania in terms of regulating the right to freedom of association in political parties. Based on the consideration of the relevant provisions, it is summarized that, based on the elements of the constitutional right to freedom of association in political parties, in the constitutions of the countries selected for analysis, the greatest attention is paid to political parties as objects of this right. Then, the subjects of this right should be placed, looking at the frequency of mentioning them in the norms of the Basic Laws, and the least attention is paid to the content of this right, when it comes to the constitutional regulation. The author also formulates some specific recommendations regarding possible further improvement of the text of the Basic Law of Ukraine.

Keywords: political parties, the right to unite in political parties, freedom of association, freedom of association, association of citizens.